

تاریخ

نویسنده: تئوفیلاکت سیموکاتا
گرداننده به فارسی: محمود فاضلی بیرجندی

کتاب سده

سرشناسه: سیموکاتا، توفیلاکتوس: Simocatta, Theophylactus
عنوان و نام پدیدآور: تاریخ: توفیلاکت سیموکاتا/ [توفیلاکتوس سیموکاتا]: مشخصات نشر: تهران: کتاب سده، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۴۱۰ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
فروست: تاریخ.

شابک: ۹۷۸۲۳-۹-۰۰-۹۷۸۲۳-۶۰۰-۹۷۸-۶۰۰
وضعیت فهرست نویسی: فینبا

یادداشت: عنوان اصلی: Historiae

یادداشت: کتاب از متن انگلیسی تحت عنوان "The History of Theophylact Simocatta, c1986" به فارسی برگردان شده است.

شناسه افزوده: ویتنی، مایکل، مترجم

شناسه افزوده: ویتنی، مری، ۱۹۵۱ - م، مترجم

شناسه افزوده: فاضلی بیرجندی، محمود، ۱۳۴۱ - مترجم

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ت ۹ س DF۵۷۳/۵

رده بندی دیویی: ۹۴۹/۵۰۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۷۳۶۵۱

تمامی حقوق محفوظ است. هیچ بخشی
از این کتاب بدون اجازه‌ی مکتوب
ناشر قابل تکثیر یا تولید مجدد به هیچ
شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار
الکترونیکی، فیلم و صدا نیست. این اثر
تحت پوششش قانون حمایت از حقوق
مؤلفان و مصنفان قرار دارد.

ISBN: 978-600-97823-9-0

تاریخ

نویسنده: توفیلاکت سیموکاتا

گرداننده به فارسی: محمود فاضلی بیرجندی

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۵۹۰۰۰ تومان

آماده سازی و تولید: آتلیه ی سده

صفحه آرا: کیمیا ادریسی

ناظر فنی چاپ: فرهاد جاوید

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ قشقایی

تلفن نشر سده: ۶۶۸۶۲۱۴۳ - ۶۶۸۶۲۱۴۳ - ۰۹۱۲۲۴۷۲۸۳۸

ترجمه‌ای برای میهنم، ایران من

سپند و سربلند و آبادان و خوش‌بوی بماناد تا هزاره‌ها

فهرست

۹.....	دیباچه
۱۳.....	دیباچه‌ی مترجم فارسی
۱۹.....	مقدمه
۱۹.....	احوال و آثار
۲۵.....	کتاب تاریخ
۳۰.....	منابع او
۳۷.....	چند و چون نگارش تاریخ
۴۰.....	سبک کار
۴۲.....	درباره‌ی ترجمه‌ی انگلیسی
۴۵.....	گفت‌وگو
۵۱.....	فهرست
۶۵.....	کتاب اول
۱۰۳.....	کتاب دوم
۱۴۳.....	کتاب سوم
۱۸۷.....	کتاب چهارم
۲۲۷.....	کتاب پنجم
۲۶۱.....	کتاب ششم
۲۹۱.....	کتاب هفتم
۳۳۳.....	کتاب هشتم

۳۶۹.....	جدول تاریخی رویدادها
۳۸۱.....	نام‌های کسان
۳۹۱.....	نام‌های جاها
۴۰۳.....	پیوست
۴۰۹.....	منابع پانویس‌های این ترجمه

دیباچه

انتشار نخستین گردانیده‌ی انگلیسی از تاریخ تئوفیلاکت سیموکاتا نیازمند توجیهی نیست. این کتاب منبع ارجمندی در تاریخ امپراتوری روم در برهه‌ی اخیر سده‌ی ششم است، اما اسلوب نگارش یونانی تئوفیلاکت چنان است که ای‌بسا چندان کسانی رغبت خواندن کتاب او را به زبان اصلی نکنند. از طرفی، گردانیده‌ی لاتین تاریخ تئوفیلاکت که کار آی. بکر است و انتشاراتی بن کورپوس در شهر بُن آلمان آن را در سال ۱۸۳۴ منتشر کرده، و طرف رجوع خوانندگان برای درک بهتر کتاب است، هم بر پایه‌ی نسخه‌ی نامعتبری تهیه شده و فهم آن حتی از متن یونانی هم دشوارتر است. گردانیده‌ی دیگری به فرانسه از این کتاب در دست است (بدون پانوشت) که کار ال. کازین است و آن را با عنوان تاریخ کنستانتینوپول در سال ۱۶۸۵ در پاریس چاپ و نشر داده و قدیم‌تر از دیگر نسخه‌هاست، اما این گردانیده‌ی فرانسوی در دسترس نیست، و کازین هم کارش را بر پایه‌ی نسخه‌ی فابروتوس (پاریس، ۱۶۴۸) صورت داده، که نسخه‌ای دور از دقت و به عبارتی تفسیری بر متن اصلی تاریخ تئوفیلاکت است، تا ترجمه‌ی آن باشد و خصوصیات نگارش مغلق او را برساند. تنها ترجمه‌ی امروزی تاریخ نسخه‌ی روسی آن است که نینا پیگولوسکایا آن را همراه با پانوشت‌ها در سال ۱۹۵۷ در مسکو چاپ و نشر کرد.

ترجمه‌ی انگلیسی حاضر بخشی است از طرح مطالعه‌ی تاریخ تفویلاکت که موضوع رساله‌ی مایکل ویتبی در دوره‌ی دکترای فلسفه در آکسفورد بود. ما بر آن شدیم تا این ترجمه را به اتفاق و با این نگاه صورت دهیم که دو سر بهتر از یکی، از پس کار و زدودن ابهامات زبان یونانی تفویلاکت برمی‌آید، و بنابراین ترجمه‌ی این کتاب، سربه‌سر، حاصل کار مشترک ما بوده است. مقدمه و پانویشت‌ها همه از رساله‌ی دکترای فلسفه برگرفته شده و آن رساله هم مسائل مختلف موجود در متن تفویلاکت را به تفصیل مورد بحث قرار داده و قرار است تا در سلسله‌ی تکنگاری‌های تاریخی آکسفورد با عنوان «مورس امپراتور و تاریخ‌نگار او» انتشار یابد.

انتشار این کتاب مرهون عطیه و گشاده‌دستی بنیاد لاست/اتکینسون و ثمره‌ی مدیریت انجمن ترویج روم‌شناسی، و نیز صندوق بورسیه‌ی دربی و رأی کمیته‌ی کارون دانشگاه آکسفورد و کمیته‌ی بین‌دانشکده‌ای آکسفورد است که درباره‌ی اسلاوها و اروپای خاوری مطالعه می‌کند. بدین وسیله نهایت سپاس‌گزاری خود را از بورسیه و عطیه ابراز می‌کنیم و نیز سپاس‌گزار کسانی هستیم که یاور ما بودند تا بتوانیم بدان دست یازیم. از آن جمله مخصوصاً سپاس‌گزار پروفیسور سی. ای. مانگو، دکتر جی. اف. متیوز، و پروفیسور سر دیمیتری اوبولنسکی هستیم. تشویق‌های مداوم و کمک‌های دکتر هاوارد جانستون را نیز باید یاد آوریم که استاد رساله‌ی دکترای فلسفه بودند، و آن رساله، مادر این ترجمه شد. آقای دیوید مونکور هم بر این ترجمه دین بسیار دارد. در موقع خطیری که روحیه‌ی ما زیر بار گران زبان و بیان تفویلاکت از نا و جنبش افتاده بود همراهی او که در کار آمد، جان نو و تازه‌ای گرفتیم. به‌علاوه، فهم درست یونانی و انگلیسی او در بسیاری جاها بر ارج ترجمه افزود. کار ترجمه بیش‌تر در خلال دوره‌ای شد که از بورسیه‌ی پژوهشی مرتون کالج برخوردار بودیم، پس از گشاده‌دستی آن کالج هم سپاس‌گزاریم.

دست‌یازیدن به ترجمه‌ی متنی اصیل، ما را با دشواری‌هایی آشنا کرد که بر سر راه فراهم آوردن نسخه‌ای مقبول قرار دارد. پس در ترجمه‌ی ما،

بی تردید، کاستی‌هایی هست، و ای‌بسا که سبک و سیاق کار خوشایند بسی از ذائقه‌ها نیفتد، اما به این دلخوشیم که حتی خود تئوفیلاکت هم حاضر بود کاستی‌هایش را بپذیرد (دیباجه‌ی ۱۶). اگر انتشار این ترجمه باعث توجه بیش‌تر به مورّخی شود که از نظرها دور مانده بود، همین ما را بس است.

دیباچه‌ی مترجم فارسی

تاریخ، نوشته‌ی گران ارج تئوفیلاکت سیموکاتا، کتابی نیست که آگاهان تاریخ باستان ایران و روم آن را نشناسند. پس هر آنچه در معرفی این کتاب بر قلم من برود جز تکرار نخواهد بود و دشوار بتواند چیزی بر دانسته‌های خواننده‌ی آشنا با تاریخ بیفزاید. به خصوص که مقدمه‌ی نغز مترجمان انگلیسی، کم‌وکاستی احتمالی را در آشنایی با تئوفیلاکت سیموکاتا برطرف می‌کند و وقتی چنین مقدمه‌ای در کار آمده مترجم فارسی گفتنی دیگری در این باره ندارد.

اما درباره‌ی کار این ترجمه شاید چند کلمه گفتنی باشد. یکی، یادآوری زبان نگارش تئوفیلاکت است که آهنگ و پیچ‌وتاب‌های مخصوص خودش را دارد. گاه سخن عادی خود را چندان می‌پیچاند که دریافت معنا و مقصود را دشوار می‌کند. باید گفته شود که همین زبان و همین اسلوب نگارش، مترجم فارسی را ناچار کرده که بارها متن فارسی را بازنویسد تا بل که بیش‌تر به اسلوب تئوفیلاکت نزدیک شود. اسلوبی که مترجمان انگلیسی کتاب هم در مقدمه‌ی خود از دشواری آن شکوهیده‌اند. دیگر، برخی کلمات و اصطلاحات مخصوص این کتاب است، که لازم است توضیحی درباره‌ی برگردان آن بدهد. از این قبیل کلمات و

اصطلاحات یکی بربری و بربری‌ها بود. برای این دو کلمه به پیروی از متنی کهن چون شاهنامه‌ی فردوسی، واژه‌ی «بربرستانی» و «بربرستانی‌ها» آورده شد، اما نکته‌ی دیگر که باید یاد آورده شود این‌که همین عنوان‌ها در جاهایی برای شاهنشاهان یا مردم ایران هم آورده شده است. بر همین منوال در جاهایی از کتاب، شاهنشاه ایران یا مردم ایران، بابلی و بابلی‌ها نیز خوانده شده‌اند. گمانم لختی مدارا، و چشم‌پستن بر این نگاه و این دست از اصطلاحات در برابر برخورداری از متنی تاریخی که بر آگاهی ما از تاریخ باستان خواهد افزود، چندان دشوار نباشد و آگاهان مترجم را هم به بی‌مهری با میهن و هم‌میهنانش نخواهند نگویند.

سه دیگر، مشکل عمومی در برگرداندن متن‌ها، ضبط نام‌های کسان و جاهاست که در این کتاب هم مترجم بدان گرفتار بود. نام‌های کسان و جاها در سرزمین‌های پارسیان، رومیان، یونانیان، و دیگر مردم باستان در متن انگلیسی این کتاب با ضبط انگلیسی آورده شده و اما مترجم فارسی نمی‌توانست پیرو همان ضبط باشد. مثلاً هورمیداس را نمی‌توانست هرمزد بنویسد، اما بعضی نام‌های دیگر را، چون کارداریگان، با آن‌که از نام‌های پارسیان بوده به همان صورت آورده که در متن انگلیسی بوده است. بعضی نام‌ها چون رازاکن (نام یونانی ری)، یا رازاتس (روزبهان) نیز باید به همان ضبط یونانی می‌آمد. اگر جز این می‌شد هوای اصلی کار از دست می‌رفت یا سبک می‌شد. برخی نام‌ها چون نیسیییس هم به صورت رایج در فارسی آورده شده که «نصیین» باشد. دو نام سکا و سکاها به همین صورت آورده شد که در زبان فارسی متداول است. حال آن‌که در متن انگلیسی به آن قوم سکیث گویند. پاره‌ای از نام‌های پارسی یا حتی غیرپارسی هم بود که اصل پارسی آن در پانویس‌های این ترجمه آورده شد. در عین آن‌که صورت یونانی آن هم در متن درج است. از این نام‌های پارسی میرامِس و زادسپراتِس و آدورمانِس است؛ که مهران و زادسپرس و آذرمان باشد. نمونه‌ی دیگر از نام‌های غیرپارسی، آلامونداروس و نیز آبوراس یونانی است که در زبان ما شناخته و همان مندر، بزرگ عرب‌های طرفدار ایران

در عهد ساسانی، است. این نام به صورت مندر ضبط شد، و آن دیگری به صورتی که در فارسی رایج است، خابور نوشته شد، اما دیگر نام‌ها، اعم از نام‌های ایرانیان و رومیان و دیگر مردمان و قبیله‌ها و نیز نام‌های آبادی‌ها و شهرها؛ و خلاصه همه‌ی نام‌های کسان و جاها، با تلفظ انگلیسی ضبط شد و با همان تلفظ نیز در فهرست اعلام آورده شد.

هر دو فهرست کسان و جاها که در پایان کتاب آورده شده، همان فهرست‌هایی است که در پایان متن انگلیسی و همراه با توضیحاتی آمده است. همان فهرست‌ها و همان توضیحات، عیناً به پایان برگردان فارسی افزوده شد. نقشه‌ها هم از کتاب انگلیسی برداشته شده و به پایان ترجمه‌ی فارسی آورده شد.

دیگر توضیحی، هر چند واضح، درباره‌ی سامان و صورت این کتاب است. تثویلاکت تاریخ خود را به هشت کتاب قسمت کرده و سپس هر کتاب دارای چندین پاره و هر پاره دارای جمله‌هایی است. هم پاره‌های هر کتاب هم جمله‌ها در هر پاره، همگی شماره دارد. در ترجمه‌ی فارسی همین صورت‌بندی رعایت شده است. هر چه هست کار تثویلاکت است. دیگر باید یادآور شود که در برگردان این کتاب به پانویس‌های متن اصلی بسنده شد و از آوردن پانویس‌ها و توضیحات، مگر برای بعضی از کلمات و اصطلاحات، صرف‌نظر شد. زیرا این کار که در موقع ترجمه و تألیف دو کتاب پیشین، تذکره‌ی ارییل و تاریخ سبئوس آزموده شد، کاری بود نیازمند خرج بسیار و زیاد، هم از وقت و هم از مال. این مترجم کم‌بضاعت دیگر موقع عمر و قوه‌ی سابق را ندارد و همین او را از پرداختن به جزئیات زیادی پرهیز می‌دهد تا، اگر مجالی باقی داشته باشد، بل که تواند به کارهای دیگر رسید؛ که «خط امانی از دیوان قضا» با خود ندارد. فقط گه‌گاه برخی نکته‌ها را، که ناچار بوده، در پانویسی به کتاب افزوده است، اما به‌طور کلی جلو خود را از آوردن پانویس و توضیح گرفته است.

یک نکته را هم از خلیقات ایرانی ما بگویم و دامن سخن را برنبد: تا کاری نشده هر کس، از عالم تا عامی، از بابت زمین ماندن آن کار می‌نالد. از روزی که کاری بشود همان کسان، از عالم و عامی، گویی با ذره‌بین به گرد آن برمی‌آیند تا کاستی‌های کار را پیدا کنند و تا توانند به بدنامی‌کننده آن کار بکوشند. اینک هم گفته باشم که محال می‌دانم در این کارم کاستی و خطا راه نیافته باشد. به دیباچه‌ی صدر کتاب که بنگرید خواهید دید که تاریخ تئوفیلاکت با چه برخورداری‌ها و چه پشتیبانی‌هایی از یونانی به انگلیسی برگردانده شده است. ما در جمع خود نه آن برخورداری‌ها را داریم، از شخصی یا اجتماعی، و نه کسی با این کارها همراهی می‌کند. در این میانه آن کس که بر سر بازار کرسی می‌نهد و معرکه می‌گیرد که خطایی در کتابی یافته است، چند کرده‌ی خویش ارج می‌انبارد. من به چنان کس فقط درودی می‌گویم و از او، چونان که درباره‌ی کارهای سخت و پرزحمت پیشینم، درمی‌گذرم، اما، با سری خم به نشانه‌ی تعظیم و تکریم، از منتقدان کارهایم سپاس بسیار می‌گزارم و نگاه می‌کنم تا از راه بزرگی و مهر خطاهایم را به من بنمایند، تا هم چنان بیاموزم.

اینک، شاید تا بگویم که برای ترجمه‌ی این کتاب از راه‌نمایی‌های دوستانی بهره‌مند بوده‌ام. نخستین، سپاس گزار آقای سالار عبدالحمیدیان هستم که در سراسر مدتی که دست به کار این ترجمه بودم با ایشان رأی‌ها زده‌ام و مشکلات بسیاری در فهم مطالب کتاب با کمک ایشان برطرف شده، و نیز برخی از روش‌ها در کار اعمال شده که بی آن، ارج کارم ازین نیز کم‌تر می‌بود. دیگر باز هم سپاس گزار استاد رهام اشه هستم که دشواری‌های چندین واژه به دانش ایشان گشوده شد. دیگر مرا باید تا از آقای پوریا علی‌مرادی سپاس گزارم که نسخه‌ای از کتاب تاریخ تئوفیلاکت سیموکاتا را از کانادا برایم فرستادند. آوردن نام آن دوست کم‌ترین حق‌گزاری بدیشان

است. وامدار شماری از دوستان دیگر نیز هستم که برای برطرف شدن مشکلات کار از راه‌نمایی و همراهی من دریغ نکرده‌اند. نیز مرا بایست تا از آقای احمد اسماعیل‌وند حق‌شناسی کنم، یاری یگانه که برخی کارهایم در این برهه، و مشخصاً کار این کتاب، در سایه‌سار معرفت و رادمردی ایشان برآمد. از جناب حسین جاوید، مدیر ارجمند نشر سده، هم سپاسگزارم که چاپ و نشر این کتاب نتیجه‌ی همت و کاردانی ایشان است. باز هم سخن زیبای ابوالفضل بیهقی دبیر را مکرر می‌گردانم که «باقی باد این مهتران و دوستان نیک».

و سخن بازپسین، و در پی این قدردانی‌ها در این یادداشت، همین که بازگویم که کاستی و خطا در هر کاری متوجه کننده‌ی آن کار است. در این جا من.

محمود فاضلی بیرجندی

تیرماه ۱۳۹۴ تا اسفندماه ۱۳۹۶

تهران